

A divat és más tényezők hatása a stílusok kialakulására

Antal Mária Réka ✧

The development of styles influenced by the fashion and other factors

This article deals with the definition of fashion and style, and the relationship that exists between them. Giving an overview of furniture in different ages, the author shows how various factors have influence furniture style. An analysis is given pertaining to the role of fashion in furniture design. Through modern style we reach today's furniture, where the conclusion is drawn that a definitive style is yet to arrive.

Keywords: Fashion, Style, Trend, Modernity, Today's style

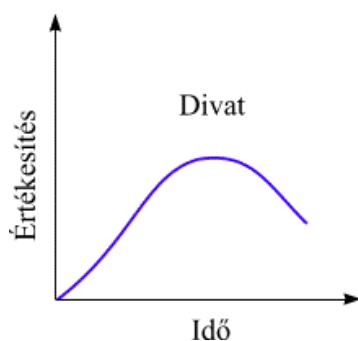
Bevezetés

A dolgozat tárgya annak vizsgálata, hogy a divat volt-e a különféle stílusok megszületésének létrehozója, vagy milyen más hatások eredményeképpen alakultak ki a különböző bútorstílusok. Kérdés, hogy a divatnak a bútórvilágban milyen szerepe van. Ahhoz, hogy választ tudjunk adni ezekre a kérdésekre, első-sorban meg kell vizsgálnunk a különböző korok stílusait, a divat és stílus kapcsolatát.

Divat és stílus

Kotler szerint "a divat egy adott terület éppen uralkodó stílusa" (Kotler 1991). Sík Sándor értelmezése alapján a divat olyan formaelemek összességét jelenti, amelyeket nem azért alkalmaz az ember, mert az ő önkifejezésének megfelelnek, hanem mert „mindenki úgy tesz” (Sík 1990).

A divathullámok szakaszokból tevődnek össze, ezek a feltűnés, követés, tömegdivat és hanyatlás (**1. ábra**). Kérdés, hogy hogyan jött létre az újabb és újabb divat? Néhány formatervező kitűnik a többiek közül vala-

1. ábra – A divat görbéje (Kotler, 1991)

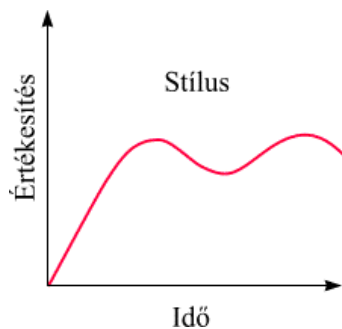
milyen újdonságával, bútórával és ezzel feltűnést kelt. A következőkben ezt az újat követni fogják, egy szélesebb réteg indul a "divatot diktálók" után. Amikor a divatot hordozó termék eléri népszerűségének csúcsát, vagyis a tömegdivatot, akkor a divathullám csúcsáról beszélünk. A divathullámok lassan emelkednek fel, ugyanis az újdonság befogadása időt igényel. A divatos termékek egy ideig a csúcson maradnak, majd lassú hanyatlás következik, a termék divatjamúlttá válik, új divat megjelenése felé fordul a figyelem. Valaki kitalál valami újat és kezdődik minden előről.

A divathullám tartamát nehéz előre megjósolni. Wasson szerint a divathullámok elmúlásának oka az, hogy a divatos termék a vásárló számára végül is kompromisszumot jelent, s egy idő után a vásárlók (használók) a hiányzó jellemzőket keresik. Reynolds szerint a divat-hullám hosszát meghatározza a természetes igény, amelyet a termék kielégít.

A divat összhangban van a társadalmi trendekkel, normákkal, valamint a technológiai lehetőségekkel. A bútórvilágba jön, majd kialakul a stílus. Kaesz meghatározása szerint "azon ismertető jegyek összességét, amelyek egy kor művészetét általában jellemzik, stílusnak nevezük" (Kaesz 1962). Kotler szerint a stílus az emberi törekvések alapvető és jellegzetes kifejezőmódja. Ha egy stílus egyszer megjelenik, több generáción át a színén maradhat, időnként divatba jön, majd ismét kimegy a divatból (Kotler 1991). Sík Sándor meghatározása szerint a stílus „nem volna más, mint az esztétikai jelenségek bizonyos csoportjára jellemző összefüggő formaelemeknek egysége" (Sík 1990).

A stílus szerepe a megértés megkönnyítésén kívül az, hogy élvezetessé, vonzóvá, érde-

✧ Antal Mária Réka doktorandusz hallgató

2. ábra – A stílus görbéje (Kotler, 1991)

kessé, egyszóval esztétikussá tegye a tervezett bútort, a használó számára kellemes időtöltést nyújtson. Minden stílusnak van korai (kialakulási), virágzási (érettségi) és hanyatlási (késői) korszaka (2. ábra).

Ha összehasonlítjuk a divat görbéjét a stíluséval, megfigyelhetjük, hogy a stílus egy hanyatlási időszak után még divatba jöhet, azonban a divat önmagában még nem képez stílust. A divat rövidebb ideig tartó áramlat, míg a stílus hosszabb ideig tart, olykor egész történelmi korszakokat foglal magába. Azt is mondhatjuk, hogy a stílus korszakalkotó, míg a divatáramlat erre nem képes. A divat nem egyezik meg a stílussal, annak csak egy részhalmaza. A stílust mindig megelőzi a divat, azaz divatkövető.

Új divatirányzat akkor alakul ki, amikor a bútor már nem elégíti ki teljes mértékben a vásárlók igényeit, és ezt új termékkel pótolják. Amennyiben ez a divatirányzat bizonyos területeken, bizonyos befolyások alatt hosszabb ideig fenn tud maradni, akkor már beszélhetünk stílusról. A kisebb átalakulások, mennyiségi változások, az új minőségi elemek fokozatos torlódása újabb fejlődési folyamatot jelent, amely elvezet egy minőségi ugráshoz, vagyis az új stílus kialakulásához. Egy stílusnak csak akkor van létjogosultsága, ha az alkotásokban a művészi megjelenítés és a belső tartalom tökéletes egységben jelentkeznek, ha hűségesen tükrözi a korszak szellemét, a nép társadalmi, gazdasági és ideológiai törekvéseit. Ha bármelyik fenti elem hiányzik, legfeljebb divatról, esetleg áramlatról beszélünk, de nem stílusról (Ringler és Retea 1957). Azonban vannak olyan bútorok is, amelyekre az jellemző, hogy a divatáramlatoknak megfelelően nem változnak

gyorsan, vagyis a divatot eltűrik. Ilyenek pl. az egyedi bútorok. Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a divat mindenképpen fontos szerepet játszott és játszik a stílusok kialakulásában.

A stílus kialakulását befolyásoló egyéb tényezők

Ha megvizsgáljuk az egyes korok stílusainak születését, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a stílusok kialakulásában lényeges szerepet játszottak a következők: a filozófiai gondolkodás, életszemlélet fejlődése, társadalmi helyzet, más kultúrák hatása, a technika fejlődése, történelmi események, a bútorok felépítése, az ízlés, a korábbi stílusforma (átmenetek egyik stílusból a másikba, a múltbeli stílusok utánzása), új tartalom, ornamentációs motívumok, a keleti kultúra (kínai és japán művészet) és antik mintaképek, az életszokások, mecénatúra, építészet, gépesítés és modernizmus.

A stílusok kialakulásában mindig döntő szerepet játszott az, hogy hol jelentek meg először. Az új szellem azokban a városokban fejlődött ki leghamarabb, amelyek alkalmasak voltak kiváló, új eszmék és eredmények létrehozására. Az új felbukkanása hamar elárasztotta a szomszédos országokat is. Ezt elsősorban a technika fejlődése és a történelmi események tették lehetővé. Például a francia forradalom mély hatással volt a stílusok változására. Napoleon egyiptomi hadjárata után az egyiptomi motívumok alkalmazása Európa szerete ismét divatba jött.

A különböző uralkodók trónra kerülésével kialakult stílusok nevüket az uralkodókról kapták, pl. Anna királyné stílusa, korai György stílus, a régence stílus nevét Fülöp orleans-i hercegtől kapta, stb. Az uralkodásuk alatt kialakult politikai-gazdasági viszonyok mély hatást gyakoroltak az akkori életmódra, stílusra. A művészet minden ága, így a bútorművészet is, az udvar befolyása alatt álltak. Ezek a stílusok a királyi udvarban alakultak ki. Például az empire stílus a császár számára épített paloták berendezésében fejlődött ki. Nagyvonalú nemzetközi divatként jelent meg, erősen kötött formái az egyes országokban alig mutatnak eltérést. Ez a stílus azonban, amely nem a kor szellemének

megfelelő művészi törekvésekből fakadt, hanem felső óhajra keletkezett: mesterkéltségre.

Tudjuk, hogy a stílust az egykori uralkodó társadalmi osztályok határozták meg. A stílus elterjed, ugyanakkor azon konkrét földrajzi, történelmi és társadalmi tényezők befolyása alá kerül, úgy, hogy ugyanaz a stílus a különböző országokban különféle változatban alakul ki. Mindenhol csaknem egyidejűleg jelennek meg a stílusirányzatok, de országonként más az elnevezésük.

A stílusok kialakulásában fontos szerepet játszanak az átmenetek egyik stílusból a másikba, amelyek önmagukban különálló stílust képeznek, annak ellenére, hogy a régebbi és a még ki nem alakult, új stílus jegyeit hordozzák. A korábbi stílusforma és az új tartalom között tökéletes összhangnak kell uralkodnia, a művészi forma mégis bizonyos viszonylagos önállósággal rendelkezik. Az új stílus mellett bizonyos ideig tovább él az előző, hanyatlóban levő stílus is.

Az újítások mindig nagy hatást gyakoroltak a meglévő bútorokra. Az önálló, jellegzetes stílusok kialakulásában fontos szerepet játszik a bútorok felépítése, eredeti formák kialakítása, az ízlés folyamatos alakulása. A keleti, pontosabban török, arab, és elsősorban a kínai és japán művészet iránti érdeklődés olyan divatot eredményezett, amely a XVIII. században, de már az azt megelőző és az azt követő évszázadban is foglalkoztatta az európai művészetet, stílusokon belüli stílust alkotva. A kínai és japán tárgyak importja döntő változást jelentett az európai ízlés számára. A kínai művészet ösztönözte európai bútoroknál különös jelentőséget nyer a strukturális felépítés. Pl. a lábak görbítése a barokk stílus egyik legjellegzetesebb újdonsága, amelyet kínai példákra vettek át. A századvég idején kibontakozó szecesszió a japán dekoratív szellemet tükrözte.

A múltbeli stílusok utánzásából 1830 után új stílusok születtek, így a neostílusok a reneszánsz és gótikus építészet strukturális és díszítőelemeinek utánzására törekedtek. Mivel a polgárságnak nem volt saját önálló stílusformája, amely a kor gazdasági, társadalmi, szellemi helyzetének valóságos tükörképe lett volna, ezért korábbi stílusformák felújításával, vagyis neostílusokkal próbálták igényeiket

kielégíteni. Ez az irányzat lényegében önállót, újat nem alkotott, csupán régi formákat újított fel. Ezért nem is lehet stílusképzőnek nevezni, inkább szélesen elterjedt divatjelenség volt, amellyel párhuzamosan még több más ízlésáramlat is hatott egyidejűleg.

A bútorok kialakulása szigorú életszokásokon alapult. Szoros kapcsolat alakult ki a mindennapi élet és a szabad természet között, ami kedvezően befolyásolta az életszokásokat. A rómaiak például életük nagy részét ágyban töltötték (fekve étkeztek, dolgoztak), így szokásaiknak megfelelően alakították ki bútoraik, létrehozva egy stílust vagy akár divatot. A reneszánsz korban is szokás volt, hogy előkelő emberek délelőtt nemcsak szolgálkat és ügyfeleiket, hanem még vendégeiket is ágyban fekve fogadták. Ezért az ágy különös hangsúlyt kapott abban az időben. A barokk kor társadalmi élete az uralkodó osztályok tagjait szinte külső formájukban is megváltoztatta: felpuffasztott ruházat és a paróka természetelenné formálta magatartásukat, modorukat. Az ülőbútor is ehhez alkalmazkodott, hajlott vonalai által kényelmesebbé, a kifinomult kényelmi igények szolgálatára alkalmassá vált.

A stílusok kialakulásában nagyon fontos szerepet játszottak az építészek, művészek és maga az építészet. A bútorokat főleg az építészeti stílusformák befolyásolták nagymértékben. Minden kor bútorformái többé-kevésbé az építészeti formanyelvből származnak. A nemzeti építészeti stílust leginkább a vallás templomépítményein figyelhetjük meg. A templomi berendezések hatottak a polgári bútor továbbfejlesztésére.

Bizonyos, hogy egy-egy lángelméjű alkotó igen nagy, szinte döntő hatással van a kor stílusok alakulására; a barokk stílus bizonyára másképpen alakult volna Michelangelo, Maderna, Bernini nélkül. Antonio Manetti, Angiolo Barbetti a nagy bútorkészítők munkásságának köszönhetően született meg az a neoreneszánsz, mely a század utolsó negyedében Itália hivatalos stílusa lett. Az új ízlés elterjedt, a megrendelők az új divat szerint készült bútorokat kérték (Montenegro 1994).

Angliában a rokokó bútorstílust a bútorművészek egyik legnagyobb alakja Thomas Chippendale képviselte. Egy sor bútornak új,

korszerű formát adott, új típusokat teremtett, amelyek közül nem egynek formája szinte végső és napjainkig érvényes megoldású. A klasszicista stílus úttörője Robert Adam. Hepplewhite a leegyszerűsödött, finom, klasszicizáló angol bútor jeles mestere volt. G. Th. Rietveld a bútoralakítás új fejlődési vonalát indítja el (Kaes 1995).

Néhány történész, művész és építész olyan fogalmakat és formákat vezetett be, melyek forradalmasították a bútort és készítését (Morris, Arts and Crafts művészek egyesülete, Oscar Wilde, Walter Paxter, Mackmurdo, Victor Horta, Henri Van de Velde). Van de Velde szerint a fejlődés megteremti a stílust mindenütt.

Gépesítés és modernizmus

Az elmúlt kétszáz év során óriási változások mentek végbe mind a társadalomban, mind a gazdaságban. A termelés ma már gépi tömegtermelés. A mesterek a gépesítés könyörtelen konkurenciájával találják szembe magukat. Az új technikai berendezések megjelenése és az iparosodás okozta munkaszervezés következtében a bútor, mely a XVIII. sz. végéig műalkotásszámba ment, tömegcikké vált. A kézműipari bútor helyébe a gyári tömegcikk lépett (pl.: Thonet féle hajlított szék).

A XIX. századi stílusrepetíció tulajdonképpen semmi újat nem teremtett, csupán divatáramlatok sorának tekinthető. Az új gazdasági és társadalmi rend új díszítőművészetet akar kialakítani. A haladás számára nincs más út, mint minden hagyománnyal erőszakosan szakítani, és teljesen újat állítani a régi helyébe. Egy új tendencia jelentkezett a művészet minden területén, ez az irányzat az art nouveau (szecesszió), amely Franciaországban bontakozott ki, és Európa szerte megjelent. A gép lesz éppen a modern művészi formák megvalósításának legfőbb eszköze. A szecesszió megjelenésének pozitív történelmi eredménye az üres stílusutánzások évszázados uralmának megtörése volt (Pók 1972).

A megújulási törekvések a XX. sz. elején a modernizmus kétféle tendenciáját követték, melyek már az art-nouveau-ban is jelentkeztek: "a geometrikus-rationális" és az ornamentális. A XX. sz. elején megjelenő új technika és anyagok az építészeket korszerű

alkotásokra inspirálják. Egyes művészek, többek között Van de Velde is, túllépnek a már meghaladott szecesszió. Szecessziót Európaszerte a tárgyilagos irányzat váltja fel: az értelemszerű, józan használati forma keresése. A Kristálypalota a modern építészet első példája. Legnevezetesebb lakóépületek Mies van der Rohe és Le Corbusier tervei.

A XX. sz. elején továbbra is fennáll a tanácstalanság az új stílusforma kialakításának kérdésében. A fennálló társadalmi rendszer képtelen megvalósítani egy új stílust, amely kifejezze a széles népi tömegek társadalmi-kulturális viszonyait. Számos irányzat jelenik meg. 1920 körül például teret hódít a kubista stílus, amely rideg, formalista, mesterkélt légkört teremt, amit az emberek csak rövid ideig bírnak elviselni. A funkcionalizmusnak nevezett irányzat alapelve, hogy a lakás nem egyéb, mint egy lakógép. Az art-deco fontos jellemvonása a kézműiparhoz való visszatérés. A szép bútorok újrafelfedezése és a francia műbútor-asztalosság feltámadása, néhány hagyományújító, kivételes művészek volt köszönhető.

A Bauhaus művészeti iskolát azzal a céllal hozták létre, hogy a modern művészet fejlődésében meghatározó szerepet vállaljon. A "tiszt" formát keresik, minden mellékeset, zavaró díszítést száműznek. Nagy sikert arattak sima és használható kialakításukkal azok a bútorok, melyeknek tervezői egy tradicionális anyagot, a fát választották. A modern formák mögött valójában mély hagyományhűség húzódik meg (Kaes 1962).

A 30-as években olasz építészek és designerek hozzálátnak a belső terek radikálisan új szellemben való megváltoztatásának. Céljuk: új anyagok felhasználása, új design csoportok kialakítása, az anyagban rejlő lehetőségek, természetes anyagok felhasználása, vagyis a „Ma stílus” kialakítása.

A „Ma” stílusáról

A mai gazdasági, társadalmi és kulturális élet helyes értékeléséből jöhet csak létre a „Ma stílusa”, az, amely egyben becsületes régi eredményeken alapul. Mai korunknak még kialakulóban van a közös művészeti közvéleménye, azaz stílusa. Készítményei még egymástól eltérő jellegűek. Az, ami általános és

Stílusok	Tetszési Arány %-ban	Elutasítási	Eltérés száza- lékpontban
Rusztikus	15	6	+9
Modern	24	17	+7
Spanyol	13	8	+5
Skandináv	22	24	-2
Olasz	16	22	-6
Magyaros	4	19	-15

összekapcsoló bennük: a rendkívüli technikai fejlődés eredményei és a józan, tiszta, egyszerűsödő formák. A mai technikai formák néhol szinte végérvényes megoldásokkal bizonyítják éppen, hogy a fejlődés kis egyéni kedvtelésekkel vagy divatokkal meg nem zavarható, és előbb-utóbb minden kor megteremti a saját eszméit szolgáló és kifejező formavilágát (Kaesz 1995).

A mai kor bútorirányzata esztétikai, kulturális szemléletű, követelménye a luxus és egyénieskedés helyett, az ember összhangja környezetével. A célszerűség, az egyszerű szépség igénye lép előtérbe. A ma bútorra egyszerű és elegáns. Napjaink bútorainak stílusa, bár még kialakulóban van, őszintén és realista módon juttatja kifejezésre a felhasználók egyre növekvő igényeit. A fogyasztó ízlése dönt a stílusban, az ízlés több divatirányzat felé fordul. A mai magyar bútorvásárló nem elkötelezett egyik stílusirányzattal szemben sem, azonban fogékony az újra. Az **1. táblázat** mutatja az egyes stílusok népszerűségét.

Arra a kérdésre, hogy egy stílus hogyan alakul ki, Champigneulle így vélekedik: „A művészetek fejlődése a történelem folyamán arról tanúskodik, hogy minden stílus természetes módon egy másikat szül. Amikor többé nem talál ki semmi újat, hanem önmagát ismétli és a piacra dolgozik, már halálra van ítélve.” (Champigneulle 1978).

Hol van hát az új ízlés irány? tehetjük fel jogosan ezt a kérdést magunknak, mert a mai bútor-stílust nehéz lenne megállapítani. Csupán divathullámokról beszélhetünk. A mai, még kialakulóban levő stílusokra inkább jellemző a divat. A modern technológia által kialakított új stílusok a kor divatáramlásait, de ugyanakkor szellemvilágát is tükrözik.

Irodalomjegyzék

1. Champigneulle 1978. *Art nouveau. Jugendstil. Szecesszió.* Corvina Kiadó, Budapest. 322 old.
2. C. & P. Fiell 2002. *Design a 20. században.* Vince Kiadó Kft. Budapest.
3. Kaesz Gy. 1962. *A bútorstílusok.* Gondolat Kiadó Budapest.
4. Kaesz Gy. 1995. *Ismerjük meg a bútorstílusokat.* Háttér Kiadó, Budapest. 272 old.
5. Kotler, P. 1991. *Marketing management: Elemzés, tervezés, végrehajtás és ellenőrzés.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 625 old.
6. Molnár L. 2002. *A bútorpiac helyzete-keresleti és kínálati problémái.* Faipari Marketing Konferencia. Sopron.
7. Montenegro, R. 1994. *A bútor.* Officina Nova, Budapest. 192 old.
8. Pók L. 1972. *A szecesszió.* Gondolat Kiadó, Budapest. 535 old.
9. Prouve, J. 1991. *Möbel/Furniture/Meubles.* Benedict Taschen Verlag, Köln. 160 old.
10. Reynolds, W.H. 1968. *Cars and Clothes: Understanding Fashion Trends.* J. of Marketing 1968 július, 44-49.
11. Ringler, G., Retea, G. 1957. *Műbútor.* Technikai Könyvkiadó, Bukarest. 338 old.
12. Sík S. 1990. *Esztétika.* Universum Kiadó. Szeged.
13. Vadas J. 1992. *A magyar bútor 100 éve.* Fortuna Kiadó, Budapest. 198 old.
14. Wasson, C.R. 1968. *How predictable is the Fashion and Other Product Life Cycles?* J. of Marketing 1968 július, 36-43.
15. Woeff, O. 1985. *Guide to Design Management.* London, Design Council.